

Engelsbergsseminariet 1999

Den svenska framgångssagan?

Engelsbergs bruk 24 – 27 augusti 1999

Svezia, madre nostra!
Sii a noi guerra,
pace...

Verner von Heidenstam

Den svenska framgångssagan?

Det moderna projektets löfte är att människan kan nyskapa världen. Sverige har under 1900-talet i högsta grad representerat detta löfte. Från att ha varit en småstat i norra Europas utkant – utan någon utrikespolitisk funktion i det europeiska statssystemet (annat än som potentiell allierad till Tyskland i ett krig mot Ryssland), med en befolkning som till stora delar drömde om att så fort som möjligt lämna landet – utvecklades Sverige under 1900-talet till ett världsideologiskt alternativ.

Formeln uttrycktes redan 1936 i Marquis Childs bok: "Sweden, The Middle Way": Sverige sågs som en möjlighet mellan det individualistiska USA och det kollektivistiska Sovjetunionen. Sverige tycktes representera kompromissen, en balans mellan självhävdelse och underkastelse.

Modernitetens mål är att upphäva motsättningen mellan frihet och jämlikhet, mellan stat och samhälle. I många ögon har ingen stat under 1900-talet nått längre i dessa avseenden än Sverige. Sverige blev en symbol för moderniteten. Den frihet som Sverige försökt förverkliga har varit en "frihet till" för att möjliggöra en "frihet från". I denna "frihet från" söker moderniteten sin egen gåta, sin egen inneboende mening.

Sverige skulle under 1900-talet också aktivt ta till sig föreställningen om landet som kunde upphäva modernitetens motsättningar. Moderniteten blev den svenska självbilden: ett löfte om en framtid som lämnat de historiska bindningarna bakom sig, en modernitetens harmonisering uppbyren av en evig och kontinuerlig fred.

Sverige gick in i sin fjärde stormaktstid: en gång en militär stormakt (1600-talet) hade landet under 1700-talet blivit en stormakt på naturvetenskapens område (Linnaeus, Celsius m.fl.) för att från slutet av 1800-talet bli en stormakt på ingenjörsteknologins område ("snilleindustrier"): teleteknik, kullager, elektronik. Från 1930-talet stod Sverige med vidöppna ögon inför det moderna. Den fjärde stormaktstiden inleddes. Andra världskriget kunde utifrån detta perspektiv endast framstå som en avvikelse, ett tillfälligt hack i utvecklingskurvan. Det stormakterna

slogs om tycktes inte egentligen angå Sverige; istället handlade kriget om problem som det svenska samhället redan lämnat bakom sig. Efter kriget kunde så modernitetsbygget återupptas med full kraft. Under socialdemokratisk ledning skapades en välfärdsstat avsedd att ge människorna den frihet till som skulle ge dem möjlighet att förverkliga sin natur och därmed finna det sekulära livets mening.

På område efter område intog Sverige i förhållande till sin folkmängd tätplatsen. En utvecklad teknologisk kultur ledde bland annat till att Sverige hade två bilproducenter, när nästan alla andra jämförbara länder inte hade någon. Den svenska industrin kunde nästan egenhändigt rusta upp den svenska krigsmakten med högmoderna vapen. Ett finmaskigt socialförsäkringssystem tycktes ge människorna en heltäckande trygghet. En central bedömningsgrund för ett lands modernitet är också jämlikheten mellan könen. Även på detta område intog Sverige den ledande platsen.

Sedan drygt ett årtionde befinner sig dock den svenska självbilden i upplösning. "Världens mest moderna land" – paradigmet fungerar inte längre som riktmärke för framtiden. Sverige tycks ha halkat efter, den svenska självkänslan har kommit i gungning. Den välfärdsconsensus som bar upp efterkrigstidens samhälle har brutits sönder. Det som varit värdet mot yttrevärldens skadliga inflytande, neutralitetspolitiken, tycks ha förlorat sin relevans i en värld där stormaktsblocken försvunnit. Efter inträdet i EU vinkar inträdet i Nato: Sveriges "alleingang" är över och känslan av att vara världsledande och unik har försvunnit. Sverige tror inte längre självt på moderniteten – på den modell för framsteg, förhandlingsvilja och teknisk utveckling som tidigare utgjorde basen.

Det är bland annat utifrån detta perspektiv som vi funnit teman för denna konferens. Den vill försöka göra en balansräkning för svenskt 1900-tal.

Vad vanns och vad gick förlorat? I vad mån har den svenska utvecklingen varit unik? Är modernismen inte längre framtiden utan historia – är det dags att dra ett slutstreck för det moderna projektet?

Engelsbergseminariet 1999

Tis 24 augusti Ankomst till Engelsberg

17.30 Drink

18.00 Middag, Engelsbergs Herrgård

Ons 25 augusti **Nationalmedvetandets omvandling**

10.00 Introduktion: **Kurt Almqvist**

10.15 Öppningsanförande: **Antonia Ax:son Johnson**

10.30 – 11.10 Introduktionsföreläsning: **Rolf Torstendahl:**
"Sverige i ett europeiskt perspektiv – särväg eller huvudfåra?"

11.25 – 12.05 **Rune Johansson:** "Konstruktionen av svenskheten"

12.20 – 13.00 **Jonas Frykman:** "Svensk mentalitet"

13.00 – 14.15 Lunch

14.15 – 15.55 Seminarium: "Svensk självbild i förvandling:
Mellan tradition och modernitet"

Seminarieledare: **Alf W. Johansson**

Kommentator: **Sheri Berman**

16.30 Visning av Axel Ax:son Johnsons bibliotek och Engelsbergs bruk

17.45 Drink

18.00 Middag

Tor 26 augusti

Modernitetsbegreppet

Moderator: **Kay Glans**

9.30 – 10.10
10.10 – 11.00

Håkan Arvidsson: "Modernitetsbegreppet"

Efterföljande diskussion

Kommentator: **Bernt Henningsen**

11.15 – 11.55
11.55 – 13.00

Henrik Berggren: "Nationalism och modernism"

Efterföljande diskussion

Kommentator: **Fredrik Schough**

13.00 – 14.15

Lunch

"Världssamvetets advokat" – att befinna sig "näst längst ner i helvetet"

Moderator: **Alf W. Johansson**

14.15 – 14.55
14.55 – 15.45

Bo Stråth: "Neutralitet som mentalitet"

Efterföljande diskussion

Kommentator: **Olav Riste**

16.00 – 16.40
16.40 – 17.30

Mikael af Malmborg: "Neutraliteten och lusten att bestämma själv"

Efterföljande diskussion

Kommentator: **Patrick Salmon**

17.45

Drink

18.00

Middag

Fre 27 augusti

Den välsignade tillväxten av människovärdet

Moderator: **Kristian Gerner**

9.30 – 10.10
10.10 – 11.00

Anne-Sofie Ohlander: "Den välsignade tillväxten av människovärdet"
Efterföljande diskussion
Kommentator: **Madeleine Hurd**

11.15 – 11.55
11.55 – 13.00

Hans Ingvar Roth: "Det multikulturella Sverige"
Efterföljande diskussion
Kommentator: **Kajsa Ekholm Friedman**

13.00 – 14.15

Lunch

Det svenska självmedvetandets kris

Moderator: **Kim Salomon**

14.15 – 14.55
14.55 – 15.35

Klas Göran Karlsson: "Förintelsen – ett svenskt problem?"
Efterföljande diskussion
Kommentator: **Göran Dahl**

15.50 – 16.30
16.30 – 17.05

Anders Isaksson: "Normaliseringen av Sverige"
Efterföljande diskussion
Kommentator: **Kjell Östberg**

17.15 – 17.55
17.55 – 19.00

Per Molander: "Vad har gått förlorat under moderniteten?"
Efterföljande diskussion
Kommentator: **Per-Olof Bolander**

19.30

Avslutningsmiddag

För vidare information: **Kurt Almqvist**
Axel och Margaret Ax:son Johnsons Stiftelse, Stureplan 3, 103 75 Stockholm
Tel: 08-788 50 01, fax: 08-788 50 10

Övriga i programgruppen:

Kay Glans, Svenska Dagbladet 08-13 54 48
Kim Salomon, Lunds Universitet 046-222 79 55
Alf W. Johansson, Södertörns Högskola 08-585 88 151
Kristian Gerner, Uppsala Universitet 018-471 14 59

Medverkande

Universitetslektor **Håkan Arvidsson**,
Roskilde Universitet, Danmark

Fil. dr **Henrik Berggren**, redaktör
för tredje sidan i Dagens Nyheter

Dr **Sheri Berman**, Dept of Politics,
Princeton University, Princeton NJ,
USA

Redaktör **Per Olof Bolander**,
tidskriften Salt, Stockholm

Universitetslektor **Göran Dahl**,
Sociologiska Institutionen, Lund

Bitr. prof. **Kajsa Ekholm Friedman**,
Socialantropologi, Lund

Prof. **Jonas Frykman**, Etnologiska
Institutionen, Lunds Universitet

Prof. **Kristian Gerner**, Institutionen
för Östeuropastudier, Uppsala
Universitet

Författare **Kay Glans**, redaktör för
understreckarna i Svenska
Dagbladet

Prof. **Bernt Henningsen**,
Humboldtuniversität, Berlin,
Tyskland

Universitetslektor **Madeleine Hurd**,
Södertörns Högskola

Författare och journalist
Anders Isaksson, Dagens Industri,
Stockholm

Prof. **Alf W. Johansson**,
Institutet för Samtidshistoria,
Södertörns Högskola

Prof. **Rune Johansson**, Campus
Norrköping, ITUF Etnicitet,
Linköpings Universitet

Direktör **Antonia Ax:son Johnson**,
ordförande Axel och Margaret
Ax:son Johnsons stiftelse för
allmännyttiga ändamål

Doc. **Mikael af Malmberg**,
Historiska Institutionen,
Lunds Universitet

Forskningsledare och författare
Per Molander, SNS, Stockholm

Prof. **Ann-Sofie Ohlander**,
Örebro Universitet

Prof. **Olav Riste**, Institutt for
Forsvarsstudier, Oslo, Norge

Master of Letters **Hans Ingvar Roth**,
forskare vid Centrum för multi-
etnisk forskning vid Uppsala
Universitet och vid Teologiska
Institutionen i Lund

Prof. **Kim Salomon**, Historiska
Institutionen, Lunds Universitet

Prof. **Patrick Salmon**,
Department of History
University of Newcastle
Newcastle upon Tyne,
Storbritannien

Fil. dr **Fredrik Schoug**,
Etnologiska Institutionen,
Lunds Universitet

Prof. **Bo Stråth**, European University
Institute, Florens, Italien

Prof. **Rolf Torstendahl**, Historiska
Institutionen, Uppsala Universitet

Doc. **Kjell Östberg**, Institutet för
Samtidshistoria, Södertörns
Högskola

Organisation

Projektledare: Kurt Almqvist

Program- och idégrupp:
Kristian Gerner, Kay Glans,
Alf W. Johansson, Kim Salomon

*Huvudansvarig för praktiska
arrangemang:* Per Johansson

Sekreterare: Elisabeth James-
Palm

Engelsbergs Herrgård:
Siv Höök, Inger Israelsson,
Bo och Hildur Irén

Arkivarie: Mats Hallerby

Mat: Viola Söderholm

